

Strazdumuižas pamiers 1919. gada 3. jūlijā un tā tiešās sekas: Lielbritānijas misijas vadītāja Stīvena Talentsa redzējums

Truce of Strazdumuiža in July 3, 1919 and Its Direct Consequences: Perspective
of Stephen Tallents, British Commissioner for the Baltic Provinces

Dokumentu publicēšanai sagatavojis, no angļu valodas tulkojis un komentējis
Translation and commentaries by

Ēriks Jēkabsons, Dr. hist.

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes
Vēstures un arheoloģijas nodaļas profesors
Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050

Latvijas Neatkarības kara vēsturē, īpaši 1919. gada pirmās puses norisēs, joprojām pastāv jautājumi, kuri nav izpētīti pietiekoši un vispusīgi, un pie tādiem pieder arī Strazdumuižas pamiers, kas noslēdza izšķirošās Cēsu kaujas, un tā noslēgšanas apstākļi. 16. aprīli vācu spēki Liepājā pret Kārļa Ulmaņa vadīto Latvijas Pagaidu valdību bija sarīkojuši apvērsumu, pēc kura tā bija spiesta uzturēties uz kuģa Liepājas ostas reidā; paralēli darbojās provāciskā Andrieva Niedras valdība, bet Rīgā – boļševistiskā Padomju Latvijas valdība. Vienlaikus Latvijas valdībai tieši vai netieši lojālās karaspēka vienības cīnījās gan landesvēra (Kurzemē un Zemgalē), gan Igaunijas armijas sastāvā (Ziemeļlatvijā). 22. maijā vācu spēki ieņēma Rīgu un pēc tam nevis sekoja strauji brūkošajai Padomju Latvijas armijai uz Latgali, bet centās pārņemt savā kontrolē igauņu un latviešu spēku kontrolēto Vidzemi. Vienlaikus miera sarunas Parīzē iegāja kritiskajā fāzē, pastāvot ļoti reālai karadarbības atjaunošanās iespējai, uz ko arī cerēja Rīdiger fon der Golca (*Rüdiger von der Goltz*) vadītā vācu militārā vadība Latvijā, – šādā gadījumā tā plānoja iegūt Vidzemi kā operatīvi stratēģisku priekšlauku tālākām operācijām. Jūnija sākumā uzsāktais konflikts ar igauņu un latviešu spēkiem pēc Rietumu Sabiedroto misiju panāktā pamiera izbeigšanās 19. jūnijā pārauga vairāku dienu ilgās smagās kaujās, kurās vācu landesvēra daļas un Dzelzsdivīzija pie Cēsīm tika sakautas, igauņu armijas daļām tās vajājot līdz Rīgas pievārtei.¹ Pulkveža Jāņa Baloža komandētā 1. latviešu atsevišķā brigāde Rīgā kauju laikā faktiski formāli ievēroja neitralitāti un pret vāciešiem vērstu darbību uzsāka tikai naktī uz 22. jūniju (atsevišķas apakšvienības izvirzījās uz Vidzemi, nodibinot

sakarus ar Ziemeļlatvijas brigādi). Tomēr brigādes 1. kavalērijas divizona 1. eskadrons jau no jūnija sākuma piedalījās Cēsu kaujās Ziemeļlatvijas brigādes pusē.²

29. jūnijā R. fon der Golcs Rīgā izsludināja izņēmuma stāvokli, jūnija beigās un 1. jūlijā igauņu bruņoto vilcienu un karakuģu eskadras artilērija uzsāka smagu Rīgas bombardēšanu (arī ar ķīmiskajiem šāviņiem), kurā bija arī civiliedzīvotāju upuri. 2. jūlijā igauņu karakuģu eskadra sekmīgi uzbruka Daugavgrīvai, ieņēma Mangaļsalu un Vecmilgrāvi. Rīgu steigšus pameta A. Niedras provāciskā valdība un pakāpeniski arī vācu militārie spēki, kam sekoja vairāki tūkstoši vācbaltiešu bēgļu – civiliedzīvotāju. 2. jūlijā Rīgā iestādes savā apsardzībā pārņēma J. Baloža komandētā brigāde.³ Uzvara pie Cēsīm deva arī iespēju K. Ulmaņa Pagaidu valdībai 27. jūnijā Liepājā nokāpt no kuģa, bet 8. jūlijā atgriezties Rīgā. Līdz ar to tā beidzot varēja pārņemt kontroli pār Latvijas teritoriju, kas bija atbrīvota no boļševiku varas. Beidza pastāvēt A. Niedras provāciskā valdība, un iespaidu zaudēja Padomju Latvijas valdība, kas formāli vēl kādu laiku darbojās Latgalē.

Pēc uzvaras pie Cēsīm 1919. gada jūlija sākumā ar Sabiedroto lielvalstu (ASV, Francijas un Lielbritānijas) misiju iesaistīšanos 3. jūlija naktī Strazdumuižā tika parakstīta vienošanās (pamiers) ar sakautajiem vācu spēkiem – vienošanās paredzēja tos izvest uz Zemgali, kur tiem tika dots noteikts laiks un iespēja sakārtoties galīgai evakuācijai uz Vāciju (Austrumprūsiju). Minēto pamieru parakstīja Igaunijas armijas, Vācijas armijas 6. rezerves korpusa, landesvēra, J. Baloža brigādes un tās krievu nodaļas (Anatola Līvena nodaļas) pārstāvji. Pēc tam Lielbritānijas civilās misijas vadītājs Stīvens Talents (Stephen Tallents) tika iecelts par Rīgas civilgubernatora pagaidu vietas izpildītāju, un tieši viņš faktiski vadīja administrācijas un normālu dzīves apstākļu atjaunošanu Rīgā.⁴

Dažus mēnešus vēlāk Zemgalē un Kurzemē, minētajiem spēkiem apvienojoties ar pretboļševistiskajām krievu vienībām, kas bija atbraukušas no Vācijas, izveidojās Pāvela Bermonta (*Pavel Bermond-Avalov*) komandētā Krievijas Rietumkrievijas brīvprātīgā armija, kas oktobrī uzsāka karadarbību pret Latvijas bruņotajiem spēkiem, bet novembra beigās tika pilnībā padzīta no Latvijas teritorijas.

Publicētais dokumenta oriģināls glabājas Lielbritānijas Nacionālajā arhīvā Londonā – Ārlietu ministrijas dokumentu kolekcijā. Lielbritānijas ārlietu ministram nosūtītajā pārskatā par notikumiem britu politiskās misijas vadītājs Baltijas valstīs S. Talents, kurš faktiski tieši vadīja pamiera sarunu norisi Strazdumuižā, bet pēc tam līdz Latvijas valdības atgriešanās brīdim Rīgā pildīja civilgubernatora pienākumus Latvijas galvaspilsētā, ziņo par stāvokli Vidzemē un Rīgā no jūnija beigām līdz 8. jūlijam, atspoguļojot daudzus Latvijas historiogrāfijā līdz šim detalizētāk neskatītus aspektus. Uz 1919. gadā rakstītajiem ziņojumiem lielā mērā savas publicētās atmiņas balstījies pats S. Talents,⁵ taču abos variantos pastāv zināmas atšķirības. Sākotnēji publicēts dokumenta oriģinālteksts angļu valodā, pēc tam – tulkojums latviešu valodā ar komentāriem un skaidrojumiem (iespeju robežās komentāros sniegta arī īsa papildinoša informācija no S. Talents publicētajām atmiņām). Tāpat iespēju robežās saglabāts dokumenta autora izteiksmes stils un arī rakstība angļu valodā.

REPORT BY COLONEL TALLENTS COVERING EVENTS FROM JUNE 27th TO JULY 8th

1. I sailed from Libau in the “Galatea” with General Gough at 5 o’clock on June 27th. Before going I despatched a personal letter to Mr. Uhlmanis on the “Saratov” congratulating him on his return to power and urging upon him emphatically the need of

moderation in the exercise of his authority. We sailed before he landed in Libau, but I subsequently received a telegram from Mr. Grant-Watson at Reval stating that he had been received with much popular enthusiasm on landing.

2. We arrived at Reval early on June 28th and travelled by special train to Hinzenberg. General Gough, General Marsh, and I there attended, at General Laidoner's request, a conference in his carriage. General Pedder, Colonel Reek, and Captain Parts were present. General Laidoner explained that captured papers showed the forces opposed to them to be primarily Germans, many of whom had quite recently been transferred from Mitau. A report had reached them to the effect that Colonel Ballod had risen in Riga and had been disarmed. He felt a special difficulty about Prince Lieven's forces. They wore the German uniform distinguished only by Russian cockade. Three times during the last fortnight they had been invited to pass through the Estonian lines to join the Northern Corps, but had refused on the ground that prince Lieven was occupied with affairs in Libau. Many officers in that corps were not pro-German, but on the other hand many were pro-Germans and must be treated as Germans. The only possible issue from their present situation was by attack, and orders had been given for an attack to be started within two minutes of the time at which was speaking (3 p.m.).
3. General Gough asked General Laidoner both before and at this conference whether any interference on his part would save useless bloodshed. On each occasion General Laidoner stated firmly that no intervention was practicable at the time. He suggested only that General Gough should telegraph home making clear their present position, and notably that the Esthonians [Estonians] had no aggressive designs and were faced with almost purely German troops. It appeared that on the previous day parlementaires had come out from Riga with an American flag. A conference had been held, which led to nothing, but incidentally had placed Esthonia [Estonia] at a local disadvantage.
4. As the fall of Riga was not immediately expected, General Gough and general Marsh decided to return at once to Helsingfors leaving me with Sir Victor Warrender at Wenden. On the following day (June 30th) I left Wenden about 2 p.m. with General Pedder and went up to the station Rodenpois, where a number of trains were massed. We also met Colonel Reek and Captain Parts again in conference and learnt that the Germans were holding the line from the mouth of the river Aa to Jagel Sea, that is to say, the old German positions heavily defended with barbed wire. The Germans were further using shells and appeared to be plentifully supplied with ammunition. Colonel Reek said they were as numerous as his men, but their spirit was inferior, and they would not advance. German aeroplanes frequently came over their positions. During our stay three came over Rodenpois station, and though met with machine gun and rifle fire inspected it from a comparatively low height. The Esthonians [Estonians] could not face the present German position very long. They could afford one more attack against it, and proposed to deliver this on the following day. In the meantime they were anxious that their most urgent requirements (for 6-inch howitzer shells, especially charges, armoured cars, and anti-aircraft guns) should be transmitted to General Gough. I promised to telegraph to General Gough accordingly, and said that I would do whatever they thought best for their cause, i.e. return immediately to Reval and keep in touch with General Gough or wait at the

front until the result of the next day's attack was known. They asked me to go back straight to General Gough and tell him of their needs. At this interview the officers present were clearly depressed. I therefore left Sir Victor Warrender at Rodenpois and returned to Reval. At Walk during the night I was handed telegraphic reports from Libau showing the situation in Riga about June 28th and giving news of the position at Libau. At Reval I found a telegram from Libau announcing the formation there of Coalition Government including Baltic representation. I first arranged to go to Libau by destroyer which was passing Reval at 6 o'clock the following morning, but afterwards in consultation with General Laidoner, and at his request decided to go back to the front at midnight. News of an advance by the Esthonians [Estonians] had in the meantime come through, and a telegram from sir Victor Warrender advising my immediate return. On my way to the train I was called off to the "Lucia" where three telegrams from General Gough were being deciphered. These proved to contain instructions, in parts indecipherable, for the arrangement of an armistice with the Germans. We finally left Reval station for the front at 1.30 a.m.

5. We reached Rodenpois station again at 5 p.m. where Sir Victor Warrender reported to me. It appeared that the French Colonel du Parquet on the previous day had come across the lines from the German side. He had obtained the assent of the Germans to certain terms, but had been rebuffed by the Esthonians [Estonians] on the ground that these terms conflicted with their orders from General Laidoner. He had therefore spent the night in the train at Rodenpois, returning early on the morning of July 2nd through the lines to Riga.
6. We unshipped from the train a motor which had brought with us, hung a Union Jack and white sheet from poles and drove out to the front. At 6.15 p.m. we reached the river Aa between the Kisch See and the Jagel See. We here found a broken bridge with German posts on the opposite bank. Upon signals from us two German soldiers brought a row boat and ferried us over. At Strasdenhof school on the opposite bank we found a German officer and a telephone. We spoke to the officer's headquarters on the telephone, and on a motor-car arriving from Riga I sent Colonel Dawley into town to bring out responsible officers from the German troops, the Landeswehr, Colonel's Ballod forces, and Prince Lieven's detachment. I sent back Sir Victor Warrender in our own car to fetch the Esthonian [Estonian] representatives, and in the meantime myself waited at Strasdenhof. I gathered from casual conversation with German soldiers there that they were tired of fighting and desired nothing but peace.
7. The representatives from Riga did not arrive till 9 o'clock. I then at once held a conference with Colonel Dawley and Colonel du Parquet, and in the light of the partially indecipherable instructions received from General Gough drafted the terms of an armistice. I then sent for the Esthonian [Estonian] representative, Colonel Reek, and went through this draft with him. He pointed out that the draft conflicted in material points with the instructions he had received from his own Commander-in-Chief General Laidoner, and it was only after stubborn discussion that I obtained his promise to sign on the footing that I would order him as General Gough's behalf to sign and that I would telegraph to General Laidoner explaining this and stating that, in my opinion, he had acted correctly in difficult circumstances.
8. I then called in German, Landeswehr, and other representatives from Riga and laid the draft, which I had amended in certain respects to meet Colonel Reek's difficulties

before them. They asked to be left to consider it and to this I agreed. When I returned to the room they raised a number of difficulties. Their two main requests were (a) that Estonians [Estonians] should be made to retire, and (b) that a guarantee should be embodied in the armistice to the effect that the Landeswehr would be used as a unit fighting against the Bolsheviks in the whole of North Latvia. I declined absolutely to embody either of these points in the armistice, but discussed several less important amendments suggested by them, for which they had reasonable grounds. Having then again amended the draft in accordance with the discussion I sent for Colonel Reek.

9. Colonel Reek first told me that he had thought the matter over and could not possibly sign without reference to General Laidoner. I said that this was an impossible position after the undertaking which he had given me. He then attempted to make several trivial alterations inserted as the result of my consultation with the Germans, an excuse for refusing to sign. Colonel Reek was very much overwrought during the whole of this conference and during my meetings both with him and with the Germans it appeared several times as though all hope of an armistice had gone. Finally, however, at 3.30 a.m. I was able to evolve a draft which all parties felt themselves able to sign, having regard to the instructions with which they had come. A copy of this armistice is attached. (Appendix 1).
10. I then sent sir Victor Warrender to Rodenpois with the Estonians [Estonians] to fetch my luggage and myself drove on into Riga. I went straight to Colonel Ballod's headquarters to give my news of the armistice, and took the opportunity of ensuring that instructions should be given to prevent any further executions in the town. I also settled the terms of a proclamation which was issued on the following day. A translation of this is attached. (Appendix 2). I also requested Colonel Ballod to meet me at the hotel at 9 o'clock and sent a similar request to major Fletcher and to supposed German Commandant of the town.
11. At 9 o'clock I met Colonel Ballod and told him that pending General Burt's arrival Colonel Dawley would be dealing with military affairs. In practice I subsequently found it necessary to deal primarily with military affairs myself. We ascertained from Colonel Ballod that he had 1300 men in the town, while the Russians had about 185. Major Fletcher then came in. Colonel Dawley informed him that he would be responsible for order in that part of Riga which his troops still occupied. This responsibility Major Fletcher accepted, while making it emphatically clear that he had no responsibility whatever for that part of Riga which was held by Iron Division.
12. As it was plain from our conversation that administration in Riga was in complete chaos, I arranged for various representatives to meet me the same day and take suitable steps with regard to the use of the wireless station, the restoration of telegraphic facilities between Riga and Rodenpois, the location of mines outside the port, and the restoration of the water supply. Upon information received from responsible officers I telegraphed to the Senior Naval Officer, Baltic, explaining that a statement sent out by Major Fletcher to the effect that he had laid fresh mines in the channel was false. I sent Sir Victor Warrender out to Rodenpois to deal with the water supply, and subsequently learnt from him that he had great difficulty I persuading Colonel Reek to take the necessary measures. In the early afternoon it was reported to me that landing parties from Esthonian [Estonian] ships were still fighting about

the mouth of the river, and I accordingly sent Colonel Alexander down there first in a motor car and afterwards in a tug. He spent the whole night on this duty and was able to satisfy himself that any Esthonians [Estonians] who had been landed there had since then been withdrawn.

13. On July 4th I arranged with colonel Ballod's concurrence for a meeting of the town council, established under the last Uhlmanis Government, to be called for the following day. I had a meeting with representatives of the Riga newspapers at which I explained the course of events during the last 36 hours, and urged them to insist on the need for maintaining law and order in the town. I also asked them to be careful to publish true news only. I then rode round the town accompanied by a Lettish officer and two orderlies. In the course of the day I had established my headquarters in the Ritterhaus, large and finely decorated building maintained by the nobility, which had been used in turn by Peter Stuchka, the Bolshevik Governor of the town, and major Fletcher. The staff of the latter had left in a hurry only the night before, and the building contained relics of its occupation by both these authorities.
14. In the afternoon Major Westernhagen, who had represented General von der Goltz at the conference on the preceding morning, came to see me, and requested that I should vary the armistice to the extent of allowing German troops to remain in the suburb of Thornesberg, where there were many German stores. I declined to discuss this proposal pointing out that I had no power to vary the terms of the armistice, but was able to settle a number of minor points with him, and handed him several notes for transmission to General von der Goltz. About this time major Keenan arrived in the "Waterhen" from Libau. He had been sent by General Burt to report on the situation in Riga. I received a protest from the Esthonians [Estonians] with regard to the detention of their military representative in Riga, Captain Jurgenson, and finally obtained from Major Fletcher an undertaking that he should be delivered to me on the following day.
15. The night of July 4/5 passed in comparative quiet, though occasionally disturbed by shots and machine-gun fire. Most of the shooting I subsequently learned was directed into the air. By the morning of July 5th the water supply of Riga had been reestablished. In the afternoon I formally opened the first meeting of the town council's new session, reading a brief speech in which I was careful to explain that I had merely been appointed Civil Governor of Riga to tide over the few critical days which must elapse between the signing of the armistice and the arrival of the Government, and should withdraw entirely from that post at the earliest possible opportunity. By 6.30 p.m. I visited the district of Thornesberg, satisfied myself that the Germans had evacuated the town, and saw only a few stragglers on the station platform, and a German officer with his luggage leaving town post haste in a motor car. I had in the meantime refused a request from the Esthonians [Estonians] to be allowed to send a squadron into the town to ascertain if the Germans had left, but I entertained Colonel Reek to dinner in the Ritterhaus.
16. On the morning of July 6th General Pedder and Colonel Reek came to see me by appointment and discussed future arrangements. About this time difficulties arose in connection with Colonel Semitan's troops. The Esthonians [Estonians] reported to me that the 2nd Wenden Regiment had torn up their telephones and proceeded to Riga without the orders or consent of the Esthonian [Estonian] Command. I sent orders to

Colonel Semitan through Colonel Ballod that he should not advance into the town, but those appear to have met him on the march, and later in the morning I had an interview with both officers and some other Lettish representatives. There was danger of an outbreak between Esthonian [Estonian] and Lettish troops, and there was also danger of trouble if these were kept outside the town until General Gough's arrival, as I had intended. In consultation with Colonel Dawley I therefore agreed to allow them to enter the town under certain conditions, one of which was that during their stay in the town they would be at the disposal of Colonel Ballod whom I had throughout made responsible for the maintenance of order in Riga. They accordingly entered the town, and the day being a Lettish feast marched in somewhat disorganised processions about the streets during the evening. Late that night one of them was shot dead by one of Colonel Ballod's patrols, after he and his companions, who were drunk, had fired at the patrol.. This incident was reported to me the next morning.

17. On the afternoon of July 6th I visited the central prison. Colonel Alexander, who accompanied me, is making a separate report upon conditions. I inspected prisoners in most of the cells and ascertained from the Governor, a Russian, and the Attorney General, who accompanied me, that they had no records whatever in respect of large numbers of the prisoners. A commission was inquiring into their cases and numbers had already been released. I drafted a plan for the appointment of additional commissions on a scale which would allow of cases being investigated within four days, and left this to Attorney General and the prison doctor to submit to Colonel Ballod. I saw in the prison a woman who had been taken out to be shot, but had survived because she was the thirty-second in her party, and orders had been given to shoot only thirty-one. I also ascertained from the Governor of the prison that all executions there had stopped after the morning of June 9th, the day on which I had interviewed Major Fletcher on the subject on my way through Riga to Wenden. On the same evening I had news that General Gough would arrive on the morning of July 8th.
18. On July 7th I again held a meeting of press representatives and gave them a full account of the present position. Colonel Semitan called on me formally upon his entry into the town and Colonel Dawley and I ascertained that he had brought with him a considerably larger number of men than he had mentioned to us on the previous day. At a Red Cross concert in a public garden on the previous evening I had observed a number of Esthonian [Estonian] officers and soldiers, and I sent a formal protest to General Pedder with regard to their presence. Colonel Dawley simultaneously gave orders to Colonel Ballod in the matter. I spent most of the rest of the day in preparing material for General Gough's visit and in securing that the necessary representatives of the various commands should be present to meet him.
19. During the night of July 7/8 a telegram arrived communicating that General Gough and Mr. Uhlmanis would be both reach Riga on the morning of the 8th. A reception was accordingly arranged for them jointly. A subsequent telegram came in, however, showing that General Gough would not arrive till late in the evening, and the first reception was therefore confined to Mr. Uhlmanis. He landed from the "Saratov" across "Waterhen", and on coming off the ship was met first by Colonel Ballod who reported to him as the officer responsible for order in the town, and then by me. I told him that during five days, which has been critical for the future of Riga and Latvia, I had been acting as Civil Governor of the town. I welcomed him and I took this, the

earliest opportunity, to surrender to him my authority as Civil Governor. He then inspected his Guard of Honour, was introduced to members of the National Council and the Town Council, and with girls scattering flowers walked up the street stopping at intervals to receive and reply to addresses from numerous clubs. The British representatives followed immediately behind him with the Lettish Staff. On General Gough's arrival a conference was held on board the "Galatea", and at 7 o'clock he left the ship for an official concert in the old German theatre. He inspected the Guard of Honour and we then walked up through the town with Mr. Uhlmanis, Colonel Ballod and others, roses being pressed upon us by girls and children as we went. After the concert, which was devoted to Lettish music, we attended a dinner given by Colonel Ballod in the theater, at which General Gough replied to a speech proposing the health of the Entente representatives.

(Signed) S. G. Tallents

British Commissioner for the Baltic Province.

Riga, 9th July, 1919.

[Appendix 1]

An armistice is hereby concluded on the following terms between the troops under Esthonian [Estonian] command on the one hand and the Landeswehr and the troops under German command on the other:

1. Hostilities to cease by land, sea and air at noon, M.E.T., on July 3.
2. All German forces to be clear of Latvia as soon as possible in accordance with the terms of peace.

No forward movement to be made by German troops in any part of Latvia in the meantime, except against the Bolshevik troops of the Russian Soviet Republic, in accordance with the terms of the treaty of peace.

3. All German officers and troops to leave Riga and its suburbs at once, this evacuation to be completed by six p.m. July 5 M.E.T., except a few Staff officers to supervise the evacuation of German stores and the troops required to guard stores from pillage.
4. An Allied officer in Riga to ensure that no non-military stores are removed.
5. The Landeswehr to leave Riga and its suburbs at once, and to withdraw behind the river Dvina. This evacuation to be completed by six p.m. July 5 M.E.T. Their future disposition to be settled in accordance with para 9 below.
6. The Esthonians [Estonians] not to advance beyond the positions which they occupied at 3 a.m. on July 3.
7. Free communication by road, rail, and telegraph to be opened by the Germans between Riga and Libau.
8. Allied Governors to assume temporarily the administration of Riga in co-operation with the Lettish Governors,
9. Further details to be settled under the direction of the Head of the Allied Military Mission.

Done and signed at Strasdenhoff, 12 kilometres east of Riga, July 3rd 1919, at 3.30 a.m. M.E.T.

[...]

[Appendix 2]

To the people of Riga

.....

An armistice has been concluded.

The Uhlmanis Government has been restored by the Allies, and has resigned with a view to the formation of a new representative Government.

The first duty of the new Government will be the re-establishment of normal life in Latvia. The first duty of all citizens of Riga is to maintain order and peace. Pending the establishment of a new Government, Col. Tallents, the British Commissioner for the Baltic Provinces, has been appointed Acting Governor of Riga.

The execution of death sentences in the prisons of Riga has been suspended till further orders.

By order of General Gough,
Head of the Allied Military Mission.
Riga, July 3rd, 1919.

Dokuments

PULKVEŽA TALENTSA⁶ ZIŅOJUMS PAR NOTIKUMIEM NO 27. JŪNIJA LĪDZ 8. JŪLIJAM

1. Es atstāju Liepāju kopā ar ģenerāli Gofu kuģī *Galatea* 27. jūnijā plkst. 5. Pirms izbraukšanas es nosūtīju personisku vēstuli Ulmaņa⁷ kungam uz [kuģa] *Saratova*, apsveicu viņu ar atgriešanos pie varas un neatlaidīgi mudināju ievērot mērenību, realizējot savas pilnvaras. Mēs izbraucām, pirms viņš nokāpa krastā Liepājā,⁸ bet es pēc tam Tallinā saņēmu telegrammu no Grānta-Vatsona⁹ kunga, ka viņš krastā ticis sagaidīts ar lielāko tautas sajūsmu.
2. Mēs ieradāmies Tallinā 28. jūnijā agri no rīta un speciālā vilcienā devāmies uz Inčukalnu. Tur ģenerālis Gofs,¹⁰ ģenerālis Māršs¹¹ un es pēc ģenerāļa Laidonera¹² lūguma piedalījāmies apspriedē viņa vagonā. Klāt bija ģenerālis Peders,¹³ pulkvedis Rēks¹⁴ un kapteinis Partss.¹⁵ Ģenerālis Laidoners izstāstīja, ka pārtvertie dokumenti liecina – pretim esošie spēki sastāv galvenokārt no vāciešiem, daudzi no viņiem pavisam nesen pārvietoti no Jelgavas. Igaunus sasniegusi ziņa, ka pulkvedis Balodis¹⁶ Rīgā esot sacēlies un ticis atbruņots. Viņš bija īpaši satraucies par firsta Līvena¹⁷ spēkiem. Viņi [karavīri] nēsāja vācu uniformas, kas izcēlās vienīgi ar Krievijas kokardēm. Trīs reizes pēdējo divu nedēļu laikā viņi tika aicināti iziet cauri igauņu linijai un pievienoties Ziemeļu korpusam,¹⁸ taču atteikušies, aizbildinoties, ka firstam Līvenam ir darīšanas Liepājā. Daudzi virsnieki šajā korpusā nebija provāciski, taču, no otras puses, daudzi bija provāciski, un kā pret tādiem pret tiem ir jāizturas. Vienīgā iespējamā izeja viņu toreizējā situācijā bija uzbrukums, un tika dotas pavēles sākt uzbrukumu divu minūšu laikā pēc mūsu sarunas (3 pēcpusdienā).
3. Gan pirms apspriedes, gan tās laikā ģenerālis Gofs jautāja ģenerālim Laidoneram, vai jebkāda iejaukšanās no viņa puses varētu novērst bezjēdzīgu asinsizliešanu. Katru reizi ģenerālis Laidoners stingri atbildēja, ka šoreiz jebkāda iejaukšanās neko nedos. Viņš vienīgi ieteica, ka ģenerālis Gofs varētu telegrafēt uz mājām [Londonu], parādot esošo stāvokli un uzsverot, ka igauņiem nav agresīvu plānu un ka viņiem pretī atrodas gandrīz pilnībā vācisks karaspēks. Uzzinājām, ka iepriekšējā dienā no Rīgas

bija ieradušies parlamentārieši ar amerikāņu karogu. Notika sarunas, kas nedeva neko, bet [zīmīgas] sagādīšanās dēļ nostādīja Igauniju [karaspēku] neizdevīgā lokālā situācijā.

4. Tā kā ātra Rīgas krišana nebija gaidāma, ģenerālis Gofs un ģenerālis Māršs nolēma uzreiz atgriezties Helsinkos, atstājot mani un seru Viktoru Varenderu Cēsīs.¹⁹ Nākamajā dienā (30. jūnijā) es ap pulksten diviem kopā ar ģenerāli Pederu no Cēsīm devos uz Ropažu staciju, kur bija sakoncentrēts lielāks skaits vilcienu.²⁰ Mēs arī atkal apspriedāmies ar pulkvedi Rēku un kapteini Partsu un uzzinājām, ka vācieši turas frontē no Gaujas ietekas līdz Juglas ezeram apmēram vecajās, dzeloņdrāšu labi sargātajās vācu pozīcijās. Vācieši turpināja šaut un izskatījās bagātīgi nodrošināti ar munīciju. Pulkvedis Rēks sacīja, ka viņu ir tikpat daudz, cik viņa vīru, taču vāciešu kaujasspars ir daudz zemāks un tie neuzbruks. Vācu lidmašīnas bieži lido virs viņu pozīcijām. Kamēr mēs tur atradāmies, trīs [lidmašīnas] pārlidoja virs Ropažu stacijas, un, kaut arī tika sagaidītas ar ložmetēju un šauteņu uguni, tās izpētīja stāvokli stacijā no samērā zema augstuma. Igaunī nevar ļoti ilgstoši noturēt vāciešus pašreizējā situācijā. Viņi var atļauties vēl vienu uzbrukumu vācu pozīcijām un piedāvāja veikt to nākamajā dienā. Vienlaikus viņi [igauņi] bija noraizējušies, lai viņu vissteidzamākās prasības (6 collu haubices šāviņi, īpaši lādiņi, bruņotie auto un zenītliegabali) tiktu nodotas ģenerālim Gofam. Es tādēļ apsoliu telegrafēt ģenerālim Gofam un sacīju, ka darišu visu, ko igauņi uzskatīs par pareizāko viņu lietas aizstāvēšanai, t. i., nekavējoties atgriezīšos Tallinā un uzturēšu sakarus ar ģenerāli Gofu vai arī palikšu frontē, kamēr būs zināms nākamās dienas uzbrukuma rezultāts. Viņi lūdza mani doties atpakaļ tieši pie ģenerāļa Gofa un izstāstīt tam viņu vajadzības. Šajā sarunā klātesošie virsnieki bija acīmredzami nospīestā garastāvokli. Tādējādi es atstāju seru Valteru Varenderu²¹ Ropažos un atgriezos Tallinā. Naktī Valkā man tika nodoti telegrāfiski ziņojumi no Liepājas, kuros bija atspoguļots stāvoklis Rīgā ap 28. jūniju un sniegta informācija par jaunumiem Liepājas situācijā. Tallinā mani gaidīja telegramma no Liepājas ar ziņu par koalīcijas valdības veidošanos ar vācbaltiešu pārstāvniecību tajā. Vispirms es nokārtoju izbraukšanu uz Liepāju ar iznīcinātājukuģi, kurš brauca gar Tallinu plkst. 6 nākamajā rītā, bet tad pēc apspriešanās ar ģenerāli Laidoneru un ievērojot viņa prasību, nolēmu pusnaktī doties atpakaļ uz fronti. Starplaikā pienāca ziņas par igauņu uzbrukumu kopā ar telegrammu no sera Viktora Varendera, kurš ieteica man nekavējoties atgriezties. Kad atrados ceļā uz vilcienu, tiku uzaicināts uz [britu karakuģi] *Lucia*, kur tika atšifrētas trīs telegrammas no ģenerāļa Gofa. Tajās izrādījās daļēji neatšifrējamas instrukcijas, kā nokārtot pamiera jautājumu ar vāciešiem. Visbeidzot mēs izbraucām no Tallinas stacijas uz fronti plkst. 1.30 naktī.
5. Mēs atkal ieradāmies Ropažu stacijā plkst. 5 pēcpusdienā, un sers Viktors Varenders ziņoja man par stāvokli. Izrādījās, ka franču pulkvedis Diparkē²² iepriekšējā dienā bija pārnācis pāri fronteī no vācu puses. Viņš bija panācis, ka vācieši piekrit noteiktiem nosacījumiem, taču igauņi tos noraidīja, pamatojot ar to, ka tie ir pretrunā ar pavēlēm, kuras viņiem devis ģenerālis Laidoners. Pēc tam viņš naktī pavadīja vilcienā Ropažos un 2. jūlijā agri no rīta, šķērsojot fronti, atgriezās Rīgā.
6. Mēs nocēlām no vilciena automašīnu, ko bijām atveduši līdzī, uz [divām] kārtīm [uzvilkām un] izkāram *Union Jack*²³ [karogu] un baltu drānu un izbraucām uz fronti.²⁴ Plkst. 6.15 pēcpusdienā mēs sasniedzām Gauju starp Ķišezeru un Juglas ezeru.

Šeit mēs atradām bojātu tiltu ar vācu sargposteņiem otrā krastā. Pēc tam, kad bijām signalizējuši, divi vācu karavīri atveda airu laivu un pārcēla mūs pāri. Strazdumuižas skolā pretējā krastā mēs sastapām vācu virsnieku un atradām telefonu. Telefoniski sazinājāmies ar virsnieka vadību, un ar automašīnu, kas ieradās no Rīgas, es nosūtīju pulkvedi Dauliju²⁵ uz pilsētu atvest atbildīgos virsniekus no vācu karaspēka, landesvēra, pulkveža Baloža spēkiem²⁶ un firsta Livena nodaļas. Seru Viktoru Varenderu mūsu pašu automašīnā es nosūtīju atpakaļ atvest igauņu pārstāvjus, bet pats šajā laikā paliku gaidīt Strazdumuižā. No neformālām sarunām ar tur esošajiem vācu karavīriem sapratu, ka viņi ir noguruši no karošanas un nevēlas neko citu kā mieru.

7. Pārstāvji no Rīgas neieradās līdz plkst. 9 [vakarā]. Tad es nekavējoties noturēju apspriedi ar pulkvedi Dauliju un pulkvedi Diparkē un, ņemot vērā no ģenerāļa Gofa saņemtas, daļēji neatšifrējamās instrukcijas, sastādīju pamiera nosacījumu projektu. Pēc tam nosūtīju pēc igauņu pārstāvja pulkveža Rēka un kopā ar viņu izgāju cauri pamiera nosacījumiem. Viņš norādīja, ka projekts būtiskos punktos ir pretrunā ar instrukcijām, kuras viņš saņēmis no sava virspavēlnieka ģenerāļa Laidonera, un vienīgi pēc neatlaidīgas diskusijas es saņēmu viņa solījumu parakstīt [pamieru], balstoties uz to, ka ģenerāļa Gofa vārdā dodu viņam rīkojumu parakstīt to un pēc tam telegrammā izskaidroju to ģenerālim Laidoneram, sakot, ka, pēc manām domām, viņš sarežģītā situācijā rīkojies pareizi.
8. Tad es ieaicināju iekšā vāciešu, landesvēra un citus [atmiņās – krievu nodaļas] pārstāvjus no Rīgas un izklāstīju tiem projektu, ko biju noteikts jautājumos grozījis, apmierinot pulkveža Rēka iebildumus.²⁷ Viņi lūdza tos atstāt vienatnē projekta apspriešanai, un es piekritu. Kad atgriezos istabā, viņi izvirzīja virkni prasību. Divas galvenās prasības bija, (a) ka igauņi jāpiespiež atkāpties un (b) ka pamiera noteikumos jāgarantē, lai landesvērs kā vienība tiek izmantots cīņā pret bolševikiem visā Ziemeļlatvijā. Es kategoriski atteicos iekļaut kādu no šiem punktiem pamiera noteikumos, bet pārrunāju vairākas mazāk nozīmīgas izmaiņas nosacījumos, ko viņi piedāvāja un kam bija pamatoti iemesli.²⁸ Pēc tam, kad diskusijas gaitā projekts atkal bija mainīts, es ieaicināju pulkvedi Rēku.
9. Pulkvedis Rēks vispirms man sacīja, ka ir lietu pārdomājis un tomēr, iespējams, nevarot parakstīt bez ģenerāļa Laidonera ziņas. Sacīju, ka tā ir neiespējama nostāja pēc solījuma, ko viņš man bija devis. Tad viņš mēģināja dažas nenozīmīgās izmaiņas, kas bija ieviestas pēc manām sarunām ar vāciešiem, padarīt par ieganstu [savam] atteikumam parakstīt. Pulkvedis Rēks bija ļoti pārguris visu šo sarunu laikā, un man, tiekoties gan ar viņu, gan vāciešiem, tas bija redzams vairākas reizes, it kā visas cerības uz pamieru būtu izplēnējušas. Beidzot tomēr plkst. 3.30 naktī es varēju izstrādāt projektu, ko visi [septiņi] pārstāvji varēja parakstīt, ievērojot instrukcijas, ar kādām tie bija ieradušies. Pamiera [līguma] kopija ir pievienota. (1. pielikums).
10. Pēc tam es nosūtīju seru Viktoru Varenderu uz Ropažiem kopā ar igauņiem atvest manu bagāžu, bet pats braucu uz Rīgu.
Es devos tieši uz pulkveža Baloža štābu²⁹ paziņot jaunumus par pamieru un izmantoju izdevību nodrošināt, lai tiktu izdoti rīkojumi, kas aptur jebkādu navessodu izpildi pilsētā. Tāpat es izlēmu, kādiem nosacījumiem jābūt paziņojumā, kurš tika izdots nākamajā dienā. Tā tulkojums ir pievienots. (2. pielikums). Es arī lūdzu pulkvedi Balodi satīties ar mani viesnīcā plkst. 9 un nosūtīju tādu pašu lūgumu majoram Flečeram³⁰ un personai, ko uzskatīja par pilsētas vācu komandantu.³¹

11. Plkst. 9³² es sastapos ar pulkvedi Balodi un pateicu viņam, ka līdz ģenerāļa Berta³³ ierašanās brīdim pulkvedis Daulijs nodarbosies ar militāriem jautājumiem. Praktiski es vēlāk atradu par nepieciešamu pašam nodarboties pirmām kārtām ar militārām lietām.³⁴ No pulkveža Baloža mēs uzzinājām, ka viņa rīcībā pilsētā ir 1300 vīri, bet krieviem ir apmēram 185. Tad ieradās majors Flečers. Pulkvedis Daulijs informēja Flečeru, ka viņš ir atbildīgs par kārtību tajā Rīgas daļā, ko viņa karaspēks joprojām ir ieņēmis. Šo atbildību majors Flečers uzņēmās un vienlaikus noteikti paziņoja, ka viņš neenes nekādu atbildību ne par vienu pilsētas daļu, kur atrodas Dzelzsdivīzija.
12. Tā kā mūsu sarunā noskaidrojās, ka Rīgas pārvalde atrodas pilnīgā haosā, es noorganizēju dažādu pārstāvju tikšanos ar mani tajā pašā dienā un spēru attiecīgus soļus, lai nokārtotu bezdrāts telegrāfa stacijas izmantošanu, telegrāfa līnijas atjaunošanu starp Rīgu un Ropažiem, minū atrašanās vietu noteikšanu ārpus ostas un ūdens krājumu atjaunošanu. Kad biju saņēmis informāciju no atbildīgajiem virsniekiem, telegrafēju vecākajam Kara flotes virsniekam Baltijas jūrā, paskaidrojot, ka majora Flečera izsūtītais paziņojums, ka viņš izlicis jaunas mīnas kuģu ceļā, nav bijis paties. Es nosūtīju seru Viktoru Varenderu uz Ropažiem risināt ūdens krājuma jautājumu un pēc tam uzzināju no viņa, ka tam bijušas lielas grūtības pārliecināt pulkvedi Rēku veikt nepieciešamos pasākumus. Agrā pēcpusdienā man tika ziņots, ka desanta grupas no igauņu kuģiem joprojām cīnās upes ietekas rajonā, un tāpēc es nosūtīju pulkvedi Aleksanderu³⁵ uz turieni vispirms automašīnā, pēc tam velkonī.³⁶ Viņš pavadīja visu nakti, pildot savu pienākumu, un spēja panākt, ka visi igauņi, kas tur bija izsēdināti, kopš tā laika tikuši atvilkti atpakaļ.
13. 4. jūlijā es ar pulkveža Baloža piekrišanu noorganizēju, ka nākamajā dienā tiek saukta pēdējās Ulmaņa valdības laikā izveidotās pilsētas domes sēde. Man bija tikšanās ar Rīgas laikrakstu pārstāvjiem, es tajā paskaidroju notikumu gaitu pēdējo 36 stundu laikā un aicināju viņus pieprasīt nepieciešamo likuma un kārtības uzturēšanu pilsētā. Es arī lūdzu viņus būt piesardzīgiem un publicēt vienīgi patiesas ziņas. Pēc tam es apbraukāju pilsētu latviešu virsnieka un divu ziņnešu pavadībā.³⁷ Dienas laikā es izveidoju savu štābu bruņniecības namā³⁸ – lielā un skaisti rotātā celtnē, ko uzturēja dižciltīgie un ko bija izmantojis Pēteris Stučka,³⁹ pēc tam pilsētas boļševiku gubernators un majors Flečers. Pēdējā štābs steigā bija namu pametis iepriekšējā naktī, un namā bija redzamas abu šo varu okupācijas pēdas.⁴⁰
14. Pēcpusdienā majors Vesterhāgens⁴¹, kas bija pārstāvējis ģenerāli fon der Golcu⁴² sarunās iepriekšējā rītā, ieradās mani satikt un lūdza izmainīt pamiera nosacījumus, atļaujot vācu karaspēkam palikt Torņakalna priekšpilsētā, kur atradās lieli vācu krājumi. Atteicos apspriest šo priekšlikumu, norādot, ka man nav tiesību mainīt pamiera nosacījumus, taču varēju ar viņu atrisināt vairākus mazsvarīgākus jautājumus, tāpat iesniedzu viņam vairākas piezīmes nodošanai ģenerālim fon der Golcam. Ap šo laiku majors Kīnens⁴³ ieradās no Liepājas kuģī *Waterhen*. Viņu uz Rīgu ar ziņojumu par situāciju bija sūtījis ģenerālis Berts. Es pieņēmu protestu no igauņiem par viņu militārā pārstāvja – kapteiņa Jirgenzona⁴⁴ aizturēšanu Rīgā un galu galā saņēmu majora Flečera solījumu, ka viņš tiks nodots manā rīcībā nākamajā dienā.⁴⁵
15. Nakts no 4. uz 5. jūliju pagāja salīdzinoši mierīgi, kaut arī to laiku pa laikam pārtrauca šāvieni un ložmetēju uguns. Vēlāk noskaidrojās, ka lielākā daļa šāvieni tika raidīti gaisā.⁴⁶ 5. jūlija rītā Rīgas ūdens krājumi bija atjaunoti. Pēcpusdienā es oficiāli atklāju pilsētas domes jaunā sasaukuma pirmo sēdi, nolasot īsu runu, kurā uzmanīgi

paskaidroju, ka esmu vienīgi iecelts par Rīgas civilgubernatoru, lai tiktu galā ar situāciju dažās kritiskajās dienās, kuras gaidāmas starp pamiera [līguma] parakstīšanu un valdības ierašanos, un ka man pie pirmās iespējas pavisam jāatstāj šis amats. Plkst. 6.30 pēcpusdienā es apmeklēju Torņakalna rajonu un biju apmierināts, ka vācieši ir atstājuši pilsētu, redzēju tikai dažus klaidoņus uz stacijas platformas un vācu virsnieku, kas ar bagāžu automašīnā steigā atstāja pilsētu. Starplaikā es atteicu igauņu lūgumam atļaut ievest pilsētā eskadronu, lai pārliecinātos, ka vācieši ir aizgājuši, taču es uzcieņāju pulkvedi Rēku ar pusdienām bruņniecības namā.

16. 6. jūlijā no rīta ģenerālis Peders un pulkvedis Rēks ieradās uz norunāto tikšanos ar mani un mēs apspriedām tālāko kārtību. Šajā laikā radās sarežģījumi ar pulkveža Zemitāna⁴⁷ karaspēku. Igaunī man sacīja, ka 2. Cēsu kājnieku pulks ir pārgriezis savas telefona līnijas un devies uz Rīgu bez igauņu pavēlniecības pavēles un piekrišanas. Es caur pulkvedi Balodi nosūtīju pavēli pulkvedim Zemitānam neienākt pilsētā, taču tā sasniedza viņu, kad viņš jau atradās ceļā, un vēlāk no rīta man bija saruna ar abiem virsniekiem un dažiem citiem latviešu pārstāvjiem. Pastāvēja bīstamība, ka starp igauņu un latviešu spēkiem varētu izcelties sadursme, un tāpat arī draudēja sarežģījumi, ja tas [karaspēks] tiktu turēts ārpus pilsētas līdz ģenerāļa Gofa ierašanās brīdim, kā biju [sākotnēji] iecerējis. Tāpēc es, apspriedies ar pulkvedi Dauliju, piekritu atļaut tiem [igauņiem] ienākt pilsētā ar konkrētiem nosacījumiem, viens no tiem – kamēr atradīsies pilsētā, viņi būs pulkveža Baloža rīcībā, kuram es liku uzņemties visu atbildību par kārtības uzturēšanu Rīgā. Pēc tam viņi saskaņoti ienāca pilsētā, un šī diena kļuva par latviešu svētkiem, iedzīvotāji cauru vakaru zināmā mērā juceklīgās procesijās staigāja pa ielām. Vēlāk naktī vienu no viņiem nošāva viena no pulkveža Baloža [karaspēka] patruļām pēc tam, kad viņš un viņa biedri,⁴⁸ kas bija piedzērušies, izšāva uz patruļu. Par šo incidentu man tika ziņots nākamajā rītā.
17. 6. jūlijā pēcpusdienā es apmeklēju centrālcietumu. Pulkvedis Aleksanders, kurš mani pavadīja, gatavo atsevišķu ziņojumu par apstākļiem. Es apskatīju ieslodzītos lielākajā daļā kameru un uzzināju no [cietuma] priekšnieka, pēc tautības krieva,⁴⁹ un ģenerālprokurora,⁵⁰ kas mani pavadīja, ka viņiem trūkst jebkādas dokumentācijas par lielu skaitu ieslodzīto.⁵¹ Komisija bija iedziļinājusies viņu lietu apstākļos, daudzi jau tikuši atbrīvoti. Es uzrakstīju priekšlikumu izveidot papildu komisijas tādā apmērā, kas ļautu izmeklēt gadījumus četrās dienās, un atstāju to ģenerālprokuroram un cietuma ārstam, lai viņi nodotu tālāk pulkvedim Balodim. Cietumā redzēju sievieti, kas bija izvesta laukā nošaušanai, taču izdzīvoja, jo savā grupā bija trīsdesmit otrā, bet bija dota pavēle par trīsdesmit viena cilvēka nošaušanu.⁵² No cietuma priekšnieka arī uzzināju, ka visas nošaušanas tur ir pārtrauktas kopš 9. jūnija rīta – dienas, kad man par šo jautājumu bija saruna ar majoru Flečeru, caurbraucot Rīgai uz Cēsīm.⁵³ Tajā pašā vakarā es saņēmu ziņu, ka ģenerālis Gofs ieradās 8. jūlijā no rīta.
18. 7. jūlijā es atkal tikos ar preses pārstāvjiem un devu viņiem pilnu atskaiti par pašreizējo situāciju. Pulkvedis Zemitāns oficiāli paziņoja man par savu ienākšanu pilsētā, un mēs ar pulkvedi Dauliju konstatējām, ka viņš ir ievēdījis ievērojami lielāku skaitu vīru, nekā bija minējis mums iepriekšējā dienā. Sarkanā Krusta koncertā sabiedriskajā parkā iepriekšējā vakarā es biju pamanījis noteiktu skaitu igauņu virsnieku un karavīru, tāpēc es nosūtīju oficiālu protestu ģenerālim Pederam par viņu klātbūtni [Rīgā]. Vienlaikus pulkvedis Daulijs deva pavēles pulkvedim Balodim šajā lietā.

Lielāko atlikušās dienas daļu es pavadīju, gatavojot materiālus ģenerāļa Gofa vizītei un nodrošinot nepieciešamo dažādu grupu pārstāvju tikšanos ar viņu.⁵⁴

19. Naktī no 7. uz 8. jūliju tika saņemta telegramma, kurā bija paziņots, ka ģenerālis Gofs un Ulmaņa kungs abi varētu ierasties Rīgā 8. [jūlijā] no rīta. Tādējādi viņiem tika organizēta kopīga sagaidīšana. Tomēr sekoja vēl viena telegramma ar ziņu, ka ģenerālis Gofs neieradīsies ātrāk par vēlu vakaru, tādēļ pirmā sagaidīšana aprobežojās [tikai] ar Ulmaņa kungu. Viņš nokāpa no *Saratova*, kas bija piestājis blakus [britu kara kuģim] *Waterhen*, un, viņam nonākot no kuģa, vispirms stādījās priekšā pulkvedis Balodis un ziņoja kā par kārtību pilsētā atbildīgais virsnieks, un pēc tam es. Es pateicu, ka piecu dienu laikā, kuras bija izšķirošas Rīgas un Latvijas nākotnei, es darbojos kā pilsētas civilgubernators. Sveicu viņu un izmantoju šo pirmo iespēju, lai nodotu viņam manas civilgubernatora pilnvaras. Pēc tam Ulmanis apskatīja goda sardzi, tika iepazīstināts ar Tautas padomes un pilsētas domes locekļiem, un, kamēr meitenes kaisīja ziedus, devās augšup pa ielu, ik pa brīdim apstājoties, lai saņemtu daudzu grupu teiktās uzrunas un atbildētu uz tām. Britu pārstāvji sekoja tieši aiz viņa kopā ar latviešu štābu. Ierodoties ģenerālim Gofam, uz *Galatea* borta notika apspriede, un plkst. 7 viņš nokāpa no kuģa, lai dotos uz oficiālu koncertu vecajā Vācu teātrī.⁵⁵ Viņš apskatīja goda sardzi, un tad mēs devāmies cauri pilsētai ar Ulmaņa kungu, pulkvedi Balodi un citiem, un, kamēr mēs gājām, meitenes un bērni kaisīja mums priekšā rozes. Pēc koncerta, kurā skanēja latviešu mūzika, mēs apmeklējām pulkveža Baloža rīkotās pusdienas teātrī, tajās ģenerālis Gofs teica atbildes runu izteiktajam tostam uz Antantes pārstāvju veselību.⁵⁶

(Paraksts) S. Dž. Talentss

Britu komisijas vadītājs Baltijas provincēs.

Rīgā, 1919. gada 9. jūlijā.

[1. pielikums]

Ar šo tiek noslēgts pamiers uz šādiem pamatiem starp karaspēku, kas atrodas igauņu pavēlniecības pakļautībā, no vienas puses, un landesvēru un karaspēku, kas atrodas vācu pavēlniecības pakļautībā, no otras:

1. Karadarbība uz sauszemes, jūras un gaisā jāpārtrauc pusdienlaikā [plkst. 12.00] pēc Viduseiropas laika, 3. jūlijā.
2. Visiem vācu spēkiem jāatstāj Latvija tik drīz, cik vien iespējams saskaņā ar miera [līguma] nosacījumiem.
Līdz tam nekāda vācu spēku kustība nevienā Latvijas daļā nav pieļaujama, izņemot pret Padomju Krievijas Republikas boļševiku karaspēku saskaņā ar miera līguma nosacījumiem.
3. Visiem vācu virsniekiem un karaspēkam uzreiz jāatstāj Rīga un tās priekšpilsētas, šai evakuācijai jābūt pabeigtai līdz 5. jūlijam plkst. sešiem pēcpusdienā pēc Viduseiropas laika, atskaitot dažus štāba virsniekus vācu krājumu pārraudzīšanai un vienības, kas nepieciešamas krājumu apsargāšanai no izlaupišanas.
4. Sabiedroto virsniekam Rīgā jānodrošina, ka netiek izvesti nemilitāri krājumi.
5. Landesvēram uzreiz jāatstāj Rīga un tās priekšpilsētas un jāatkāpjas aiz Daugavas. Šai evakuācijai jābūt pabeigtai līdz 5. jūlijam plkst. sešiem pēcpusdienā pēc Viduseiropas laika. Landesvēra tālākais izvietojums izlemjams saskaņā ar 9. punktu zemāk.

6. Igaunī nedrīkst izvīzīties no pozīcijām, ko tie ieņēmuši 3. jūlijā plkst. 3 naktī.
7. Vāciešiem jāatklāj brīva ceļu, dzelzceļa satiksme un telegrāfa sakari starp Rīgu un Liepāju.
8. Sabiedroto gubernatoriem pagaidām jāuzņemas Rīgas administrēšana sadarbībā ar latviešu pārvaldniekiem [*Governors*].
9. Pārējie jautājumi jāatrisina Sabiedroto militārās misijas vadītāja uzraudzībā.
Sastādīts un parakstīts Strazdumuižā, 12 kilometrus uz austrumiem no Rīgas, 1919. gada 3. jūlijā plkst. 3.30 naktī pēc Viduseiropas laika.
[...]

[2. pielikums]

Rīgas pilsoņiem⁵⁷

.....

Pamiers ir noslēgts.

Ulmaņa valdību Sabiedrotie ir atzinuši, un tā ir nolikusi savas pilnvaras, lai tiktu sastādīta jauna priekšstāvēniecības valdība.

Jaunās valdības pirmais uzdevums būs atjaunot mierīgus ikdienas apstākļus Latvijā. Visu Rīgas pilsoņu pirmais uzdevums ir uzturēt kārtību un mieru.

Līdz jaunās valdības nodibināšanai pulkvedis Talentss, Anglijas pilnvarotais Baltijas provincēm, ir iecelts par Rīgas civilgubernatoru.

Nāves sodu izpildīšana Rīgas cietumos ir apturēta Rīgā līdz turpmākiem rīkojumiem.

Ģenerāļa Gofa uzdevumā

Sabiedroto militārās misijas priekšnieks.

Rīgā, 1919. gada 3. jūlijā.

Avots: National Archives of United Kingdom, Foreign Office, 608/192/44-60.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ Sk.: VALDIS BĒRZIŅŠ. Vēlreiz par Cēsu kaujām. In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls 1999, Nr. 2, 73.–84. lpp.; ĒRIKS JĒKABSONS. Cēsis, Battle of 1914–1918 Online. International Encyclopedia of the First World War. 2014. Pieejams: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/cesis_battle_of (skatīts 10.05.2017.).

² Sk.: Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga, 1501-1-7, 5. lp. Sīkāk sk.: ĒRIKS JĒKABSONS. Latvijas armijas jātnieku vienības 1919.–1921. gadā. In: Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V, Rīga 2004, 67.–105. lpp., šeit 72. lpp.

³ Sk.: EDGARS ANDERSONS. Latvijas vēsture 1914–1920. Stockholm 1967, 465.–471. lpp.

⁴ Par situāciju Rīgā aplūkojamajā laikā sk. arī: ĒRIKS JĒKABSONS. Amerikāņi Rīgā: Amerikas palīdzības administrācija 1919. gada jūnija beigās – jūlija vidū, darbības otrais posms. In: Latvijas Arhīvi 2014, Nr. 1, 119.–147. lpp.

⁵ Sk.: STEPHEN TALLENTS. Man and Boy. London 1943.

⁶ Stīvens Džordžs Talentss (*Stephen George Tallents*, 1884–1958), Lielbritānijas valsts ierēdnis, kara laikā – virsnieks, pulkvežleitnants. No 1919. gada februāra – politiskās misijas vadītājs Baltijas valstīs.

⁷ Kārlis Ulmanis (1877–1942), valstsvīrs, 1918.–1921. gadā Pagaidu valdības Ministru prezidents.

- ⁸ K. Ulmaņa valdība no kuģa pilsētā atgriezās tajā pašā dienā – 27. jūnijā.
- ⁹ Herberts Grānts-Vatsons (*Herbert Grant-Watson*, 1881 – pēc 1966), diplomāts, 1919. gadā – Lielbritānijas Ārlietu ministrijas pārstāvis Latvijā.
- ¹⁰ Hjūberts Gofs (*Hubert Gough*, 1870–1963), Lielbritānijas armijas ģenerālis, no 1919. gada 19. maija – Sabiedroto militārās misijas vadītājs Latvijā un Igaunijā.
- ¹¹ Frenks Māršs (*Frank Marsh*, 1875–1957), Lielbritānijas armijas ģenerālmajors, 1919. gadā – Sabiedroto militārās misijas Baltijas valstīs vadītāja vietnieks.
- ¹² Johans Laidoners (*Johan Laidoner*, 1884–1953), ģenerālmajors, vēlāk ģenerālis, 1918.–1920. gadā – Igaunijas armijas virspavēlnieks,
- ¹³ Ernsts Peders (*Ernst Pödder*, 1879–1932), ģenerālmajors, no 1919. gada pavasara – Igaunijas armijas Dienvidu frontes pavēlnieks un 3. divīzijas komandieris.
- ¹⁴ Nikolajs Rēks (*Nikolai Reek*, dzimtais uzvārds Bazikovs, 1890–1942), Igaunijas armijas pulkvežleitnants, vēlāk pulkvedis, ģenerālis, no 1919. gada aprīļa – 3. divīzijas štāba priekšnieks.
- ¹⁵ Karls Partss (*Karl Parts*, 1886–1941), kapteinis, vēlāk pulkvedis, 1919. gadā – Igaunijas armijas Bruņoto vilcienu divīziona komandieris.
- ¹⁶ Jānis Balodis (1881–1965), pulkvedis, vēlāk ģenerālis, 1919. gada pavasarī un vasarā – 1. latviešu atsevišķās brigādes komandieris landesvēra sastāvā.
- ¹⁷ Anatols Līvens (1873–1937), Mežotnes muižas īpašnieks, rotmistrs, 1919. gada pirmajā pusē – landesvēra krievu nodaļas komandieris.
- ¹⁸ Domāti Nikolaja Judeniča pretboļševistiskie spēki Igaunijā un Ziemeļrietumkrievijā.
- ¹⁹ Šajā vietā atmiņās S. Talentss raksta, ka nakti pavadījis vagonā Cēsu stacijā, bet no rīta apskatījis Cēsu pilsdrupas, kas agrāk piederējušas Ziversu dzimtai, un vācu karaspēka nodedzinātās, vēl dūmojošās pilsētas ēkas (TALLENTS, Man and Boy, p. 325).
- ²⁰ Atmiņās S. Talentss atzīmē, ka lietusgāzē ieradies Ropažu stacijā, kur atradušies pieci vilcieni (TALLENTS, Man and Boy, p. 325).
- ²¹ Viktors Varenders (*Victor Warrender*, 1899–1993), Lielbritānijas konservatīvo politiskais darbinieks, Pirmajā pasaules karā – leitnants grenadiergvardu vienībās, 1919. gadā dienējis britu misijas sastāvā Baltijas valstīs.
- ²² Emanuels Diparkē (*Emmanuel Du Parquet*, 1869–1933), pulkvežleitnants, 1919. gadā – Francijas militārās misijas vadītājs Latvijā.
- ²³ *Union Jack* – Lielbritānijas valsts karoga nosaukums.
- ²⁴ Atmiņās: “*izmantojot uguns pārtraukumu, lika igauņu šoferim doties frontes virzienā, pa ceļam redzēja vairākus artilērijas šāviņa nogalinātus zirgus un Gauju sasniedza īsi pēc 6 vakarā*” (TALLENTS, Man and Boy, p. 327).
- ²⁵ Ernsts Daulijs (*Ernst Dawley*, 1886–1973), ASV armijas pulkvežleitnants, vēlāk ģenerālmajors. 1919. gada aprīli un vasarā – ASV Miera delegācijas misijas Baltijas valstīs vadītāja vietnieks.
- ²⁶ 1. latviešu atsevišķo brigādi sarunās pārstāvēja leitnants Aleksandrs Šulmanis.
- ²⁷ Atmiņās: “*šajā laikā bija gandrīz pilnībā satumsis un istabu apgaismoja vienīgi dažas sveces, kas bija iespraustas pudelēs uz galda, ārpusē bija dzirdams saraustīts atāļu šāvienu troksnis*” (TALLENTS, Man and Boy, p. 328).
- ²⁸ Atmiņās: galvenais runātājs bijis 6. rezerves korpusa štāba priekšnieks majors fon Vesterhāgens, savukārt krievu nodaļas pārstāvis – “*pavecāks ģenerālis*” – vispār nav runājis, bet landesvēra pārstāvis kapteinis fon Jagovs (“*liela auguma, apbruņots līdz zobiem, ar monokli*”) cieši sadarbojies ar Vesterhāģenu, bet runājis maz. Kad S. Talentss diskusijas gaitā gribējis uzklaut klātesošā Francijas misijas vadītāja E. Diparkē viedokli, tad konstatējis, ka tas pie sarunu galda iesnaudivs, nolīcis galvu uz rokām. Pēc ASV misijas pārstāvja E. Daulija aicinājuma sarunu gaitā abi izgājuši no telpas un apspriedušies ārpusē, turklāt amerikānis uzskatījis, ka sarunas ir laika tērēšana, piedāvājis nosviest papirus uz galda un doties prom. Talentss tam nav piekritis un uzaicinājis

- uz sarunu Vesterhāģenu, konstatējot, ka tas pārpratis vārda “materiāli” nozīmi angļu valodā tapušajā līguma uzmetumā, tad abi atgriezušies sarunu istabā, un trīs tur esošie pārstāvji projektu atbalstījuši. Pēc tam “vācieši” izgājuši un ieaicināts Rēks (TALLENTS, *Man and Boy*, pp. 328–329). Sarunās piedalījās un līgumu parakstīja arī Līvena nodaļas apakšpulkvedis Bušens, kā arī landesvēra pārstāvji – bijušais Krievijas armijas ģenerālmajors, vācbaltietis Leo fon Timrots (acīmredzot viņu domājis Talentss, rakstot par “pavecāko ģenerāli”), bet fon Jagovs īstenībā pārstāvēja 6. rezerves korpusu.
- ²⁹ Atmiņās: S. Talentss juties atvieglots, redzot J. Balodi sveiku un neskartu, jo ziņas par viņa spēku sacelšanos izrādījušās baumas (TALLENTS, *Man and Boy*, p. 332).
- ³⁰ Alfrēds Flečers (*Alfred Fletcher*, 1875–1959), Vācijas armijas majors, 1919. gada februārī–jūlijā – landesvēra komandieris.
- ³¹ 29. jūnijā R. fon der Golcs par Rīgas militāro gubernatoru bija iecēlis majoru Sikstu fon Arnimu (*Sixt von Arnim*).
- ³² Atmiņās: pēc plkst. 6 vakarā S. Talentss devās uz viesnīcu, lai dažas stundas nosnaustos (TALLENTS, *Man and Boy*, p. 332).
- ³³ Alfrēds Berts (*Alfred Burt*, 1875–1949), ģenerālmajors, 1919.–1920. gadā – Lielbritānijas militārās misijas vadītājs Latvijā.
- ³⁴ Atmiņās: S. Talentss atcerējās, ka viens no pirmajiem lēmumiem, ko Daulijs pieņēmis šajās sarežģītākajās dienās, bijis par Latvijas karaspēka vienību futbola sacensību organizēšanu. Kad Daulijs ar šo priekšlikumu ieradies pie Talentsa, tas tieši izmeklējis nogalināta latviešu jūrnieka lietu, tāpēc nekavējoties apturējis Daulija lēmuma izdošanu (TALLENTS, *Man and Boy*, p. 334).
- ³⁵ Harolds Aleksanders (*Harold Alexander*, 1891–1969), Lielbritānijas armijas pulkvežleitnants, vēlāk feldmaršals, 1919. gadā – Lielbritānijas misijas vadītājs Baltijas valstīs, 1919. gada jūlijā – 1920. gada februārī bija Latvijas armijas Vācu zemessargu komandieris.
- ³⁶ Atmiņās: informēt igauņu kuģus par pamiera noslēgšanu.
- ³⁷ Atmiņās S. Talentss ir precīzāks: vēlēdamies pastiprināt pilsētā drošības sajūtu, viņš nolēmis veikt izjādi pa galvenajām ielām. Pieprasījis zirgus no latviešu jātnieku vienības un kopā ar V. Valenderu un pulkvežleitnantu H. Aleksanderu, ietērpušies britu armijas gvardu uniformās, latviešu virsnieka un vairāku ziņnešu pavadībā mēģinājuši veikt izjādi. Tomēr tā neizdevusies, jo zirgi bijuši sliktas kvalitātes, turklāt uz bruģa tiem krituši nost pakavi, tāpēc izjāde gandrīz uzreiz pārtraukta (TALLENTS, *Man and Boy*, p. 336).
- ³⁸ Vidzemes bruņniecības nams Rīgā, Jēkaba ielā 11, – tagadējā Saeimas ēka.
- ³⁹ Pēteris Stučka (1865–1932), latviešu izcelsmes Padomju Krievijas, vēlāk PSRS valstsvīrs, 1918. gada beigās – 1920. gada sākumā bija Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas Komisāru padomes (valdības) priekšsēdētājs.
- ⁴⁰ Atmiņās S. Talentss piemin lielu daudzumu boļševiku propagandas literatūras, Kārļa Marksa koka statuju kamīntelpā, P. Stučkas galda piederumus, kā arī daudzas landesvēra štābam piederējušas kartes (TALLENTS, *Man and Boy*, p. 336).
- ⁴¹ Fon Vesterhāģens (*von Westerhagen*), Vācijas armijas majors, 1919. gadā – 6. rezerves armijas korpusa štāba virsnieks.
- ⁴² Rīdigers fon der Golcs (*Rüdiger von der Goltz*, 1865–1946), Vācijas armijas ģenerālis, 1919. gadā – 6. rezerves korpusa komandieris Latvijā un Lietuvā.
- ⁴³ Alfrēds Kinens (*Alfred Keenan*), Lielbritānijas armijas majors, 1919. gadā – militārās misijas vadītājs Latvijā.
- ⁴⁴ Juliuss Jirģensons (*Julius Jürgenson*, 1892–1927), Igaunijas armijas kapteinis, 1919. gadā – militārais pārstāvis Latvijā.
- ⁴⁵ Atmiņās detalizētāk: Igaunijas valdība telegrāfiski lūdza Talentsu panākt Jirģensona atbrīvošanu, ko tas arī panāca. Tiesa, nākamajā dienā, kā bija solīts, tas nenotika, un viņš atbrīvots tikai dažas dienas vēlāk, pēc atkārtotas Talentsa prasības vācu pusei, turklāt, kad Jirģensons beidzot ieradies

- bruņniecības namā, viņš izskatījies labi paēdis, tādējādi jau ar savu izskatu apgāžot apgalvojumus par slikto izturēšanos pret viņu gūsta laikā (TALLENTS, Man and Boy, p. 337).
- ⁴⁶ Atmiņās: agri no rīta S. Talentsu pamodinājusi dziesma *Die Wacht am Rhein*, ko zem logiem dziedājušas vācu karaspēka vienības, kas soļojušas uz tiltu pusi.
- ⁴⁷ Jorģis Zemitāns (1873–1928), pulkvedis, 1919. gada pavasarī un vasarā bija Ziemeļlatvijas brigādes, vēlāk – Vidzemes divīzijas komandieris.
- ⁴⁸ Atmiņās Talentss min, ka runa ir par diviem karavīriem, no kuriem viens tika nošauts (TALLENTS, Man and Boy, p. 339).
- ⁴⁹ Runa ir par Rīgas Centrālcietuma priekšnieku Teodoru Boslaku-Boslakovu, kurš 1920. gada sākumā tika atbrīvots no amata latviešu valodas nezināšanas dēļ (vēlāk bija Centrālcietuma priekšnieka palīgs).
- ⁵⁰ Iespējams, runa ir par Latvijas kara tiesas prokuroru, virsleitnantu Viktoru Dāli.
- ⁵¹ Atmiņās: daži ieslodzītie bija vieninieku kamerās, bet lielākā daļa – lielās kamerās (katrā apmēram 30 cilvēki), kas Talentsam atgādināja “*lauvu krātiņus zooloģiskajā dārzā*”, sanitārie apstākļi bijuši šausminoši, pagalmā viņš redzējis ložu izrobtu sienu, pie kuras izpildīti nāvessodi (TALLENTS, Man and Boy, p. 339).
- ⁵² 8. jūlijā prese ziņoja, ka, “*ievērojot sabiedroto aizrādījumus*”, izveidotas četras kara tiesas, kuras šajā dienā uzsākušas darbību “*apcietināto lietu caurskatīšanā un iztiesāšanā*,” turklāt minētais noticis “*kara prokurora*” V. Dāles vadībā. Sk.: Rīgas cietumu inspekcija. In: Jaunākās Ziņas, 08.07.1919., 5. lpp.
- ⁵³ 1919. gada 9. jūnijā S. Talentss un ASV misijas vadītājs V. Grīns Rīgā bruņniecības namā tikās ar landesvēra komandieri A. Flečeru, saņemot no viņa solījumu turpmāk kontrolēt un ierobežot kara tiesu darbību, piespriežot nāvessodus.
- ⁵⁴ Saskaņā ar atmiņām 7. jūlija vakarā S. Talentss bija uzaicināts uz latviešu brigādes rīkoto koncertu teātrī, kur nosēdināts goda ložā un sveikts ar trīskāršu Lielbritānijas himnas nospēlēšanu, kam sekojušas skumjas un skaistas latviešu karavīru dziesmas (TALLENTS, Man and Boy, p. 340).
- ⁵⁵ Domāts Pilsētas vācu teātris, tagadējais Operas un baleta nams.
- ⁵⁶ Detalizētu aprakstu par norisēm sk.: Pagaidu valdības saņemšanas svinības. In: Jaunākās Ziņas, 09.07.1919., 2.–3. lpp. Atmiņās S. Talentss, kuram 1919. gada 6. jūlijā Londonā piedzima dēls, atzīmē, ka svinīgajā rautā pēc koncerta to pastāstījis blakussēdošajam K. Ulmanim, izsakot pieņēmumu, ka saistībā ar piedzimšanas laiku dēlam jādod latviešu vārds. K. Ulmanis piedāvājis nosaukt dēlu par Lāčplēsi, Imantu vai Tālivaldi, Talentss izvēlējis pēdējo (dēlam tiešām dots tāds vārds kā otrais), un sajūsminātā publika viņu sirsnīgi sveikusi (TALLENTS, Man and Boy, p. 341).
- ⁵⁷ Šeit sniegts J. Baloža komandētās brigādes štābā 1919. gada 3. jūlijā veiktais tulkojums, kas kopā ar krievu un vācu valodas tekstiem tika izplatīts pilsētā (TALLENTS, Man and Boy, p. 333).